

WOJNY O CHARAKTERZE POWSTAŃCZYM (REBELIE) WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE – ASPEKTY TEORETYCZNE

Jacek REGINIA-ZACHARSKI

Uniwersytet Łódzki

Streszczenie. Poczynając od tzw. „arabskiej wiosny”, która zaznaczyła się na znacznych obszarach Północnej Afryki i Bliskiego Wschodu, obserwować można wzrost liczby wojen o charakterze rebelianckim. Ponadto w istotnej części wojna, tocząca się od 2014 roku na Ukrainie, charakteryzuje się sporą liczbą elementów składowych, które można analizować w kategoriach „rebelii”. Już na podstawie tych pobieżnych obserwacji można przyjąć, że ten rodzaj „perturbacji” w środowisku międzynarodowym nadal pozostaje aktywny. Co więcej, wzięwszy pod uwagę dynamikę zjawisk oraz ich potencjał eskalacji i rozszerzania się efektów (choćby w postaci ogromnych fal migracyjnych), zasadne wydaje się dokonanie przeglądu istniejących narzędzi analizy teoretycznej fenomenu rebelii zbrojnej i ich aktualizacja. Celem poniższego opracowania będzie zatem krytyczny ogląd dorobku naukowego w zakresie badania powstań i rebelii, ale także jego rozwinięcie w oparciu o analizę zjawisk współczesnych.

Słowa kluczowe: rebelia, wojna, powstanie, partyzantka, *guerilla*, konflikt zbrojny.

Rebelia we współczesnych stosunkach międzynarodowych – zagadnienia definicyjne

Wiek XX (do końca lat 80.) zaznaczył się stosunkowo wysoką liczbą wojen rewolucyjnych, które w dzisiejszej terminologii najprecyzyjniej można określić jako wojny powstańcze (rebelianckie) lub partyzanckie¹. Różnica pomiędzy tymi dwiema kategoriami w wielu wypadkach jest trudna do ostrego wyznaczenia, jednak wśród kryteriów różnicujących dwa wysuwają się na pierwszy plan. Są to *perspektywa celowo-czasowa* (cele przyjmowane przez beligerantów w określonym czasie) oraz kryterium *terytorialności/obszaru* działania. Z tą pierwszą warstwą wiąże się intensywność działań – celem „partyzantów” jest głównie trwanie, podczas gdy „powstańcy” dążą do szybkiej realizacji wyznaczonych celów. Przekłada się to na intensywność walk – nieniekajeni na zajmowanym obszarze „partyzanci” z reguły unikają podejmowania ofensywnych akcji, podczas gdy działania „powstańców” charakteryzuje zdecydowanie większa

---

¹ L. Harborn, E. Melender, P. Wallenstein, *Dyadic dimensions of armed conflict 1946–2007*, [w:] *States in Armed Conflict 2007*, eds L. Harborn, R. Sundberg, Uppsala 2007, s. 13-21; K.R. DeRouen Jr, J. Bercovitch, *Enduring internal rivalries: A new framework for the study of civil war*, „Journal of Peace Research”, vol. 45, no. 1 (2008), s. 58-59; J. Ralph, *War as an institution of international hierarchy: Carl Schmitt's theory of the partisan and contemporary American practice*, „Millenium. Journal of International Studies”, vol. XX, no. 10 (2010), s. 13-14.

dynamika²². Można przyjąć, że dla „partyzantów” brak klęsk oznacza zwycięstwo, podczas gdy dla „powstańców” brak zwycięstw przeradza się w klęskę.

Według definicji CIA, przyjmowanej przez większość badaczy, rebelia (powstanie) to długotrwała działalność polityczno-wojskowa skierowana na osiągnięcie częściowego lub całkowitego kontrolowania zasobów kraju poprzez wykorzystanie nieregularnych sił zbrojnych oraz nielegalnych organizacji politycznych. Aktywność powstańcza – w tym walki partyzanckie, terroryzm i działalność polityczna, na przykład propaganda, rekrutacja, aktywność jawnych i tajnych organizacji, oraz działalność międzynarodowa – ma na celu osłabić kontrolę rządu i legitymację władzy, zwiększając obszar kontroli powstańców i ich legitymację polityczną. Wspólnym mianownikiem większości grup powstańczych jest chęć kontrolowania konkretnego obszaru. To odróżnia grupy powstańcze od organizacji czysto terrorystycznych, których cele nie obejmują stworzenia alternatywnego rządu zdolnego do kontrolowania danego obszaru lub kraju³.

Przywołana definicja ma dość poważną słabość – zakłada, że działania partyzanckie stanowią element składowy rebelii, co stoi w sprzeczności z uwagami dotyczącymi perspektywy czasowej powstańców (rebeliantów) i partyzantów. Rozwiązanie może stanowić zastrzeżenie, że przejście od działań partyzanckich, charakteryzujących się przede wszystkim dominacją postulatów „przetrwania” i „dotrwania”⁴, do bardziej sprzyjającego momentu sytuacji konfliktowej realizowane jest w sytuacji braku osiągnięcia celów rebelii w relatywnie krótkim czasie i przejścia konfliktu w stan chroniczny⁵. Warto w tym ujęciu podkreślić dwa elementy – polityczny zamysł (wolę) oraz użycie siły zbrojnej do jego realizacji. Ponadto istotne będzie podkreślanie aspektu *ciągłości* i *trwania* aktywności powstańców oraz funkcjonowania

---

² C. Schmitt, *The Theory of the Partisan: A Commentary/Remark on the Concept of the Political*, Ann Arbor 2004, s. 7.

³ *Guide to the Analysis of Insurgency*, (CIA – C05332177 – dokument z lat 80. XX w. udostępniony: 5.01.2009), s. 2: „Insurgency is a protracted political-military activity directed toward completely or partially controlling the resources of a country through the use of irregular military forces and illegal political organizations. Insurgent activity – including guerilla warfare, terrorism, and political mobilization, for example propaganda, recruitment, front and covert party organization, and international activity – is designed to weaken government control and legitimacy while increasing insurgent control and legitimacy. The common denominator of most insurgent groups is their desire/ to control a particular area. This objective differentiates insurgent groups from purely terrorist organizations, whose objectives do not include the creation of an alternative government capable of controlling a given area or country”. Patrz też: D. Byman, *Understanding Proto-Insurgencies*, Santa Monica 2007, s. 4.

⁴ D. Lieberfeld, *Theories of conflict and the Iraq war*, „International Journal of Peace Studies”, vol. 10, no. 2 (Autumn/Winter 2005), s. 14; S.N. Kalyvas, „New” and “old” civil wars. A Valid Distinction?, „World Politics”, no. 54 (October 2001), s. 99-101.

⁵ K.J. Holsti, *The State, War, and the State of War*, Cambridge 2004, s. 20-21; L. Themnér, P. Wallensteen, *Patterns of organized violence*, [w:] *SIPRI Yearbook 2011, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2011, s. 62-63; D. Byman, P. Chalk, B. Hoffman, W. Rosenau, D. Brannan, *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, Pittsburgh 2001, s. 914.

ich organizacji w wymiarach: militarnym i politycznym. Te elementy właściwie wyczerpują przyjmowane definicje *wojny*, co upoważnia do użycia tego określenia w odniesieniu do rebelii, powstań i działań partyzanckich.

Dla części badaczy powstanie (rebelia) jest synonimem wojny domowej⁶ i charakteryzuje się „...przewlekłymi walkami, prowadzonymi metodycznie, krok po kroku, w celu osiągnięcia umiarkowanych efektów, wiodących na końcu do obalenia istniejącego reżimu politycznego”⁷. W klasycznej już definicji [termin] rebelia (...) odnosi się do wysiłków na rzecz realizowania celów politycznych przez zorganizowaną i głównie rodzimą grupę (lub grupy), używającą w sposób przewlekły nieregularnych metod wojny i pokrewnych technik politycznych. Definicja ta nie obejmuje gwałtownych zamachów, krótkotrwałych wybuchów przemocy lub inwazji obcych sił partyzanckich”⁸.

Rebelia zatem powinna być postrzegana znacznie szerzej niż powstanie i walki partyzanckie. Stanowią one elementy (poszczególne etapy) rebelii. Powstanie byłoby w takim ujęciu pierwszą fazą rebelii, która przy zaangażowaniu szeregu czynników wewnętrznych i zewnętrznych może zakończyć się sukcesem. W przypadku przejścia rebelii w fazę chroniczną, kolejnym etapem stają się działania partyzanckie. Oczywiście twierdzenie, że wszelkie wojny partyzanckie poprzedzone są upadkiem gwałtownych powstań byłoby nieprawdziwe. Zarysowany powyżej schemat jest jednym z modeli kształtowania się partyzantki, podczas gdy inne są efektem rozbięcia sił regularnych bądź etapu dochodzenia do zdolności otwartego i ofensywnego wystąpienia zbrojnego od prowadzenia działań o charakterze terrorystycznym (model maoistowski).

Typy rebelii (próba klasyfikacji) i strategie zwycięstwa

Paul Brooker klasyfikuje rebelie, za kryterium przyjmując cel główny sił powstańczych⁹. W takim ujęciu wyróżnione zostały:

1. Rebelia przeciw najeźdźcy/okupantowi – narodowowyzwoleńcza (*expeller insurgency*).
2. Rebelia rewolucyjna (*revolutionary insurgency*).
3. Rebelia separatystyczna (*separatist insurgency*)¹⁰.

---

⁶ D.W. Hamilton, *The Art of Insurgency: American Military Policy and the Failure of Strategy in Southeast Asia*, Westport 1998, s. 16-17.

⁷ D. Galula, *Counter-Insurgency Warfare: Theory and Practice*, New York 1964, s. 4-5.

⁸ A.M. Scott et alia (D.P. Clark, R.B. Ehrnman, J.W. Salmon Jr., H.B. Shill, F.W. Trapnell), *Insurgency*, Chapel Hill 1970, s. 5.

⁹ P. Brooker, *Modern Stateless Warfare*, London 2010, s. 34.

¹⁰ Ibidem, s. 34 i 37-40.

O ile dwa ostatnie typy nie wymagają szczególnego przybliżenia, to pierwszy – rebelia przeciw najeźdźcy/okupantowi – nie pojawiała się zbyt często w literaturze przedmiotu jako osobna kategoria rebelii. Wydaje się, że znajduje się ona najbliżej tradycyjnego rozumienia *guerilli* – małej wojny prowadzonej przeciwko siłom obcym (okupacyjnym) wszelkimi dostępnymi środkami¹¹. Takimi wojnami (rebeliami) były również działania zbrojne Polskiego Państwa Podziemnego czy – w znacznie mniejszej skali – ruchu oporu na zachodzie Europy w czasie drugiej wojny światowej. Można się zastanawiać, czy część działań wypełniających ten typ aktywności zbrojnej nie powinna być definiowana szerzej, jako jeden z elementów wojny, którą określa się jako *kompozytowa*¹². I tak działalność Polskiego Państwa Podziemnego w latach 1939-1945 byłaby elementem wojny kompozytowej, natomiast podziemie niepodległościowe po 1945 roku realizowałoby narodowyzwolenczą rebelię w postaci czystej. W odniesieniu do współczesnych rebelii Brooker proponuje ciekawe zestawienie (tabela 1).

Tabela 1. Typy i wersje rebelii z uwzględnieniem podziału na charakter przeciwnika

WOJNA PRZECIW WŁASNEMU PAŃSTWU	WOJNA PRZECIW OBCEMU PAŃSTWU (OKUPANTOWI)	
Rodzaj rebelii	1. Rewolucyjna 2. Separatystyczna	3. Narodowyzwolenicza
Przykłady głównej motywacji (wersja)	1. Rewolucja komunistyczna 2. Separatyzm etniczny	3. Dżihad
Przykładowe podmioty rebelianckie	1. Wietkong 2. ETA	3. Al-Kaida

Źródło: P. Brooker, *Modern Stateless Warfare*, London 2010

Trzy typy rebelii wskazane przez Brookera (tabela 1) wewnątrznie są bardzo zróżnicowane, co pozostaje w silnym związku z uwarunkowaniami ideologicznymi. W odniesieniu do współczesnych rebelii narodowyzwolenńczych wskazuje się trzy wiodące typy motywacji ideologicznych: antykolonialne¹³, islamski antykomunizm

¹¹ Ibidem, s. 35.

¹² T. Huber, *Compound Wars: The Fatal Knot*, Fort Leavenworth 1996, s. 21 i dalsze. Zdecydowano się na użycie określenia „kompozytowa”, ponieważ chyba najbardziej oddaje sens rozważań nad tym modelem wojny. Patrz też: Q. Liang, W. Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, Beijing 1999; T. Corn, *Peaceful Rise through Unrestricted Warfare: Grand Strategy with Chinese Characteristics*, „Small Wars Journal” (smallwarsjournal.com), 2010; M.V. Rasmussen, *The Risk Society at War: Terror, Technology and Strategy in the Twenty-First Century*, Cambridge 2006, s. 122-129.

¹³ R.F. Betts, *Decolonization*, London–New York 2005, s. 98-100. Autor zwraca uwagę na współczesny wymiar „postkolonializmu”, który w istocie w wielu wypadkach zaznacza się „kulturowym neokolonializmem”. W tym oryginalnym rozumieniu współczesny kolonializm realizuje się przede wszystkim przez inwazję kulturową i „hybrydyzację kultury”, nazywaną również „kreolizacją”. To

(antykomunistyczny dżihadyzm) i islamski antyokcydentalizm (dżihadyzm antyzachodni)¹⁴, przy czym w przypadku drugim i trzecim w opinii Brookera należy dostrzegać właściwie dwa oblicza (lub dwa etapy) tego samego procesu¹⁵.

Z perspektywy efektów (losów) rebelii można je sklasyfikować za Thomasem R. Mockaitisem w czterech grupach głównych:

1. Rebelie zwycięskie¹⁶.
2. Rebelie pokonane przez rząd, władze, reżim itd.¹⁷
3. Rebelie zdegenerowane¹⁸.
4. Sukces obopólny przez kooptację¹⁹.

Wartość koncepcji Mockaitisa jest tym większa, że przywołana klasyfikacja poparta jest analizą studiów przypadków. Co ciekawe, wobec pierwszej grupy (ilustrowanej przypadkami syjonistycznej rebelii antybrytyjskiej w Palestynie, wojny narodowowyzwoleńczej w Algierii i irredenty Kosowa²⁰) za główną przyczynę sukcesu uznano skoncentrowanie rebelii na obszarach miejskich jako polach rozstrzygnięć oraz traktowanie terenów nieurbanizowanych jako bazy zaopatrzeniowej i rejonów przegrupowań²¹. Drugim elementem warunkującym powodzenie była aktywność diaspor oraz zaangażowanie czynników zewnętrznych²². Nie mniej ważne było wsparcie strony rebelianckiej przez międzynarodową opinię publiczną. W budzącym pewne wątpliwości przypadku Algierii decydujące znaczenie miało stanowisko społeczeństwa francuskiego, które znajdowało się w wyraźniej opozycji wobec nastawienia armii i części czynników rządowych Republiki Francuskiej²³.

---

powoduje niekiedy gwałtowne reakcje obronne, wiodące nawet do rebelii i wojen. Nieodparcie zresztą nasuwa się na myśl podobieństwo z wizją Benjamina Barbera – B.R. Barber, *Dżihad kontra McŚwiat*, Warszawa 2001, np. s. 279-291.

¹⁴ Właściwie antyzachodnie i (wcześniej) antykomunistyczne nurty w fundamentalizmie islamskim, choć chyba nie tylko w nim, pozwalają uznać islamski antykomunizm (antykomunistyczny dżihadyzm) i islamski antyokcydentalizm (dżihadyzm antyzachodni) za dość szczególnie postacie ideologicznego i kulturowego „antykolonializmu”.

¹⁵ P. Brooker, *Modern Stateless...*, s. 42-43.

¹⁶ Th.R. Mockaitis, *Resolving Insurgencies*, Carlisle 2011, s. 15-16.

¹⁷ Ibidem, s. 27-29.

¹⁸ Ibidem, s. 37-38.

¹⁹ Ibidem, s. 49-50.

²⁰ M.C. Vickers, *Revolution Deferred: Kosovo and the Transformation of War*, [w:] *War Over Kosovo: Politics and Strategy in a Global Age* (eds A.J. Bacevich, E.A. Cohen), New York 2001, s. 191 i dalsze; L. Pejcinovic, *War in International Society*, New York 2013, s. 199-201.

²¹ Szerzej patrz: A. Joes, *Urban Guerrilla Warfare*, Lexington 2007, s. 57-66 i inne.

²² Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 25-27; B. Oppenheim, A. Steele, J.F. Vargas, M. Weintraub, *True Believers, Deserters, and Traitors: Who Leaves Insurgent Groups and Why*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 59, no. 5 (August 2015), s. 799-803.

²³ M. Evans, *Algeria: France's Undeclared War*, Oxford 2012, s. 264 i dalsze; G. Merom, *How Democracies Lose Small Wars: State, Society, and the Failures of France in Algeria, Israel in Lebanon, and the*

Okoliczności, w których siły rebelii osiągają pełne zwycięstwo, są dość szczególne. Rządy, w stosunku do których występują w opozycji, postrzegane są niemal jako obcy okupanci, którzy stają w obliczu braku poparcia wewnętrznego oraz krytyki międzynarodowej. Poparcie publiczne w kraju „okupanta” topnieje proporcjonalnie do wzrostu kontroli kolonialnych lub neokolonialnych powiązań. Powstańcy korzystają z materialnego wsparcia z zewnątrz spornego terytorium oraz bezpiecznego schronienia w sąsiednich krajach. W niektórych przypadkach obce siły pojedyncze lub koalicyjne interweniują w konflikt, działając na rzecz powstańców. Sprzęgnięcie tych okoliczności osiągnięte jest stosunkowo rzadko, dlatego zwycięskich rebelii poza epoką dekolonizacji było zaledwie kilka²⁴.

Jak przekonuje analiza przykładów rebelii oraz powstań z drugiej połowy XX wieku i początku bieżącego stulecia, całkowite i pełne zwycięstwo sił rządowych nad rebelią jest równie rzadkim fenomenem jak przypadki opisane powyżej. Mockaitis na potrzeby ilustrowania swojej koncepcji sięga ponownie po trzy egzemplifikacje – brytyjskie działania na Malajach w latach 1948-1960²⁵, wojnę domową w Grecji z lat 1946-1949²⁶ i losy tamilskiego powstania na Sri Lance w latach 1983-2009²⁷.

Wydaje się, że wśród czynników, które stały za sukcesem sił antypowstańczych, cztery zasługują na szczególną uwagę. Pierwszym i najważniejszym doświadczeniem było ogromne znaczenie zdobywania „serc i umysłów” (*War on Hearts and Minds* – WHAM) społeczeństwa obszaru konfliktowego. Warto podkreślić, że liczba rebeliantów, jak też liczba ich sympatyków w analizowanych konfliktach pozostawała niewielka i raczej nie wykazywała tendencji wzrostowych. Kolejnym elementem sukcesu było utrzymywanie ograniczonego poziomu użycia bezpośredniej przemocy zbrojnej przeciw rebeliantom i ich sympatykom. Szczególnie istotne wydają się tu mechanizmy gwarantujące kontrolę i precyzję stosowania przemocy zbrojnej. Trzeci z elementów dotyczył umiejętnego przewartościowania w sferze taktyki działań w kierunku decentralizacji dowodzenia i kontroli (*command and control*) oddziałów rządowych²⁸. Mockaitis używa wręcz do

---

United States in Vietnam, Cambridge 2003, s. 110-113; L. Pejcinovic, *War in International Society*, s. 155-156.

²⁴ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 27.

²⁵ Szerzej: P. Dixon, *The British Approach to Counterinsurgency: 'Hearts and Minds' from Malaya to Afghanistan?*, [w:] *The British Approach to Counterinsurgency, From Malaya and Northern Ireland to Iraq and Afghanistan*, (ed. P. Dixon), London 2012, (e-book: brak paginacji); K. Hack, *Using and Abusing the Past: The Malayan Emergency as Counterinsurgency Paradigm*, [w:] *The British Approach to Counterinsurgency*.

²⁶ Szerzej: M. Rączkiewicz, *Grecja w polityce Stanów Zjednoczonych 1944-1963*, Toruń 2011, s. 57-58.

²⁷ W. Rosenau, *Subversion and Insurgency*, Santa Monica, 2007, s. 12-19; N. Manage, *Counterinsurgency Principles for Contemporary Internal Conflict*, Monterey, CA 2012, passim; Th. Rid, Th.A. Keaney, *Understanding Counterinsurgency: Doctrine, Operations, and Challenges*, New York 2010, s. 121-122.

²⁸ I.A. Rigden, *The British Approach to Counterinsurgency: Myths, Realities and Strategic Challenges*, [w:] *Short of General War: Perspectives on the Use of Military Power in the 21st Century* (ed. H.R. Yarger), Carlisle 2010, s. 210-212.

określenia tego zjawiska współczesnego amerykańskiego określenia – „wzmocnienie decyzyjne najniższych poziomów dowodzenia” (*empowering the lowest levels*)²⁹. Taka decentralizacja umożliwiła znaczne uelastycznienie procesu decyzyjnego oraz jego optymalne dostosowanie do zmieniającego się środowiska konfliktu. Na koniec trzeba pamiętać o postulatcie koordynacji wojskowej i cywilnej (społeczno-politycznej) warstwy operacji i jego raczej skutecznej i konsekwentnej realizacji³⁰.

Nie powinien jednak umykać uwadze inny zespół czynników, który niewątpliwie zwiększał szanse strony reżimowej. W analizowanych konfliktach dość skutecznie udało się poważnie ograniczyć możliwości korzystania przez rebeliantów ze wsparcia zewnętrznego. Nie mogli również z różnych przyczyn używać terytoriów państw sąsiednich jako schronienia, baz rekrutacyjnych, czy obszarów przegrupowania³¹. We wszystkich trzech przypadkach w działaniach przeciw partyzantom stosowano mieszankę WHAM i „punktowych” brutalnych metod wojskowo-policyjnych, co pozwalało na dość umiejętne używanie retoryki „krucjaty” antykomunistycznej czy antyterrorystycznej³². W większości przypadków użycie brutalnych metod zyskiwało co najmniej akceptację zaangażowanych społeczeństw, nie pociągając za sobą niszczenia efektów WHAM. Izolowanie powstańców od źródeł zaopatrzenia wiązało się z kolei z koniecznością sięgania przez nich po wyjątkowo brutalne metody eksploatacji ludności obszarów, na których operowali, przez co drastycznie rosła wrogość do nich i poparcie dla reżimu. Trzy analizowane w tej grupie przypadki pozwalają sformułować wnioski cząstkowe.

Rządy mogły osiągnąć bezwarunkowe zwycięstwa nad powstańcami tylko w bardzo korzystnych warunkach. Do wszystkich trzech powstań doszło w geograficznie izolowanych obszarach. Malaje to półwysep z gęstymi dżunglami wzdłuż jedynej granicy lądowej. Sri Lanka jest wyspą. Grecja to półwysep, który stał się w istocie wyspą dla powstańców od chwili, gdy Jugosławia zamknęła dla nich swoje granice. Błędne posunięcia powstańców lub wręcz błędy w strategiach przyczyniły się do pełnego sukcesu rządu. Malajska Ludowa Armia Wyzwoleńcza została ograniczona tylko do społeczności chińskiej mniejszości, jak LTTE³³ było ruchem wyłącznie tamilskim. Grecy powstańcy zaś przyjęli walkę na warunkach korzystnych dla greckiej armii, wyszkolonej i wyposażonej przez USA. Wszystkie trzy grupy powstańcze

---

²⁹ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 29.

³⁰ L.E.W. Coplen, *Strategic Bridge Towards Community Building: The Military's Role*, [w:] *Short of General War...*, s. 58-59.

³¹ J.A. Russell, *Strategic Implications of the Iraq Insurgency*, „Middle East Review of International Affairs”, vol. 8, no. 2 (June 2004), s. 49-50; St. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006, s. 180-181; B. Hoffman, *Insurgency and Counterinsurgency in Iraq*, „Studies in Conflict & Terrorism”, vol. 29, no. 2 (June 2006), s. 106-107; D.J. Killculen, *Countering Global Insurgency*, „Journal of Strategic Studies”, vol. 28, no. 4 (August 2005), s. 609-611.

³² Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 30-32.

³³ Liberation Tigers of Tamil Eelam – Tygrysy Wyzwolenia Tamilskiego Ilamu.

bezwzględnie eksploatowały ludność na obszarach pod ich kontrolą. (...) Zagrożone rządy rzadko mogą liczyć na tak sprzyjające okoliczności³⁴.

Trzecia grupa badanych zjawisk – „rebelie zdegenerowane” – stanowi zjawisko dość licznie występujące we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Jak pisano powyżej, „czyste” i ostateczne rozstrzygnięcia na korzyść rządu lub rebelii wymagają dość szczególnego splotu uwarunkowań i, jako takie, nie zdarzają się często. W przypadku nieosiągnięcia przez rebeliantów zakładanych celów i uniknięcia przez nich ostatecznej porażki może dojść do przekształcenia się rebelii w postać „zdegenerowaną”³⁵. Struktury powstańcze stają się ekstremistycznymi organizacjami (komórkami), które ograniczają się do realizacji uderzeń terrorystycznych bądź przekształcają się w organizacje o charakterze przestępczym³⁶. Na potrzeby budowanego modelu Mockaitis poddał analizie działania organizacji Baskonia i Wolność (*Euskadi Ta Askatasuna* – ETA), „Świetlistego Szlaku” z Peru (Komunistyczna Partia Peru Świetlisty Szlak – *Sendero Luminoso*) i Rewolucyjnych Sił Zbrojnych Kolumbii – Armia Ludowa (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia* – *Ejército del Pueblo* – FARC) z Kolumbii³⁷. Jednym z zaobserwowanych wzorców był wzrost dysproporcji brutalności stosowanych metod pomiędzy reżimami a grupami powstańczymi. O ile czynniki rządowe okresowo podejmowały wysiłki na rzecz tonowania napięcia, były one z reguły wykorzystywane przez rebeliantów do eskalacji ofensyw. Z drugiej jednak strony żadna ze stron nie osiągnęła przewagi dającej szansę na samodzielne zwycięstwo. Wszystkie analizowane konflikty charakteryzują się znaczną przewlekłością i długotrwałością, co dało efekt w postaci sięgania przez siły powstańcze po

³⁴ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 36-37.

³⁵ Szerzej patrz – model degenerowania się środowiska konfliktu zbrojnego, [w:] J. Reginia-Zacharski, *Wojna w świecie współczesnym*, Łódź 2014, s. 330.

³⁶ P. Collier, A. Hoeffler, N. Sambanis, *The Collier-Hoeffler Model of Civil War Onset and the Case Study Project Research Design*, [w:] *Understanding Civil War. Evidence and Analysis*, (eds P. Collier, N. Sambanis), Washington DC 2005, s. 3-4. H.I. Grossman, *Kleptocracy and revolutions*, „Oxford Economic Papers”, vol. 51 (1999), s. 269 stwierdza, że: „W takich rebeliach powstańców nie można odróżnić od bandytów lub piratów”. W dalszych rozważaniach Grossman (trochę na wyrost określając je „teorią”) uznaje, że jednym z istotnych czynników decydujących o powodzeniu bądź porażce rebelii jest motywacja liderów – „Wartość bycia kleptokratycznym przywódcą (...) zależy zarówno od strumienia dochodów, które przywódca może wydobyć od wytwórców dóbr, i współczynnika kapitalizacji stosowanego do tego strumienia dochodów” (s. 282). Grossman uzależnia zażartość walk i determinację przywódców od wielkości potencjalnych zysków – im wyższa stawka, tym mniejsze ryzyko degeneracji rewolucji (rebelii) z uwagi na chęć osiągnięcia całości stawki. Tam gdzie taka perspektywa jest mało satysfakcjonująca, zdaniem Grossmana, rośnie ryzyko ograniczenia rebelii do zaspokajania doraźnych potrzeb grup powstańczych, które przekształcają się w bandy kryminalistów. Patrz też: I. Elbadawi, N. Sambanis, *How Much War Will we see?: Explaining the Prevalence of Civil War*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 46, no. 3 (June 2002), s. 309-310.

³⁷ Szerzej: M.F. Gawrycki, *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania konfliktu zbrojnego w Kolumbii*, Warszawa 2005, passim. Na stronach 90-92 Gawrycki prezentuje całą mozaikę kolumbijskiej *guerrilli*.

źródła dochodu znajdujące się daleko poza granicami prawa i wiążące organizacje rebelianckie z przestępczością zorganizowaną. Ograniczanie źródeł utrzymania pociągało za sobą zmniejszanie się kadr i w konsekwencji ograniczanie możliwości operacyjnych, co skutkowało brakiem ciągłości i podejmowaniem spektakularnych akcji zbrojnych o charakterze terrorystycznym. Jednym z efektów było zredukowanie czynników budujących tożsamość beligerantów do samej walki – „dla małych grup ekstremistów (...) to walka definiuje ich samoidentyfikację, stąd będą oni rozwijać swoje kampanie przemocy, niezależnie od ich skuteczności”³⁸. Inną cechą wartą podkreślenia stało się postępujące rozdrobnienie wśród grup antyreżimowych, co można wiązać z kurczącymi się zasobami³⁹. To pociąga za sobą z jednej strony relatywną słabość sił antyrządowych, z drugiej zaś pogłębianie się wyalienowania grup ze środowiska społecznego⁴⁰. Interesującą i dającą się rozszerzyć na wiele innych przewlekłych konfliktów uwagą jest spostrzeżenie, że nawet osiągnięcie wyraźnego postępu w dziedzinie działań militarnych przez stronę rządową nie stanowi rozwiązania problemu. Istotne staje się stworzenie warunków dla zbudowania trwałego pokoju⁴¹. Skoncentrowanie się na odcinaniu rebeliantów od źródeł dochodów przy jednoczesnym rozbijaniu ich możliwości operacyjnych (tę strategię stosowano w Kolumbii, poczynając od prezydentury – szczególnie drugiej – Alvaro Uribe Veleza⁴²) może przynosić wymierne efekty, jednak należy zauważyć, że oznacza – przynajmniej

---

³⁸ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 40. Patrz też: B. Bueno de Mesquita, R.M. Siverson, *War and the Survival of Political Leaders: A Comparative Study of Regime Types and Political Accountability*, „American Political Science Review”, vol. 89, no. 4 (September 1995), s. 843-845.

³⁹ B.L. Slantchev, *The Power to Hurt: Costly Conflict with Completely Informed States*, „American Political Science Review”, vol. 97, no. 1 (2003), s. 124-127; St.N. Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, New York 2009, s. 4-5 i 95-98; P. Collier, *Rebellion as a Quasi-Criminal Activity*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 44, no. 6 (December 2000), s. 841-844; H. Buhaug, *Relative Capability and Rebel Objective in Civil War*, „Journal of Peace Research”, vol. 43, no. 6 (November 2006), s. 702-706.

⁴⁰ M. Centeno, *Limited War and Limited States*, [w:] *Irregular Armed Forces and their Role in Politics and State Formation* (eds D.E. Davis, A.W. Pereira), New York 2003, s. 88-91; A.W. Pereira, *Armed Forces, Coercive Monopolies, and Changing Patterns of State Formation and Violence*, [w:] *Irregular Armed Forces and their Role in Politics and State Formation*, eds D.E. Davis, A.W. Pereira, New York 2003, s. 388-391.

⁴¹ M.E. Culpepper, *Transitioning from War to Enduring Peace*, [w:] *Short of General War...*, s. 250 – Culpepper analizuje operacyjne uwarunkowania osiągnięcia „trwałego pokoju”. Patrz też: G.R. Sullivan, T.D. West jr., *Decisive Victory: America's Power Projection Army: A White Paper*, Washington D.C. 1994, s. 2-4; P.M. Cronin, *Irregular Warfare: New Challenges for Civil-Military Relations*, „Strategic Forum”, No. 234 (October 2008), s. 7-10.

⁴² J. Reginia-Zacharski, *Kolumbia – sześćdziesiąt lat wojny domowej*, [w:] *Współczesne konflikty zbrojne* (red. R. Łoś, J. Reginia-Zacharski), Warszawa 2010, s. 390-391. Na temat wcześniejszej polityki w Kolumbii patrz: M.F. Gawrycki, *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania...*

częściowe – kontrolowanie przez władze nielegalnego rynku, co wydaje się przedsięwzięciem niebywale trudnym do realizacji⁴³.

Powstania charakteryzują się dużą odpornością. Część odnosi sukces, inne kończą się klęską, jeszcze inne przeradzają się w „zwykłe” ruchy terrorystyczne lub przestępcze. W większości przypadków ta degeneracja występuje, gdy rząd wygrywa walkę zbrojną, ale nie jest w stanie „wygrać” pokoju, który po niej następuje. Jeśli rebelianci nie są integrowani ze społeczeństwem i polityką, decydują się kontynuować walkę w nadziei (...), że pewnego dnia odwróci się koło fortuny i będą w stanie wygrać wojnę. W przypadkach, w których działalność przestępcza, podejmowana na rzecz finansowania powstania, okazuje się niezwykle lukratywna, zyski z przestępczości stają się celem samym w sobie⁴⁴.

W ostatnim wariantcie – zakończenia rebelii poprzez kooptację – kluczowe wydaje się osiągnięcie przez obie strony świadomości znalezienia się w sytuacji „obustronnie dotkliwego pata”⁴⁵. Inicjatywa znajduje się jednak po stronie rządowej – to ona formalnie dysponuje zdolnością modelowania procesu politycznego⁴⁶. Włączenie weń sił rebelianckich nie jest zadaniem łatwym, choć jak pokazują przykłady Irlandii Północnej, Salwadoru⁴⁷ i Sierra Leone⁴⁸, osiągalnym⁴⁹. Niezbędne są ustępstwa obu stron, ale jak wynika z koncepcji Zartmana, subiektywne oceny trwania w konflikcie dokonywane przez obie strony opierają się na przekonaniu o większych kosztach przedłużania walk. Istotnym elementem tego scenariusza jest sprzęgnięcie kooptacji politycznej z szybko odczuwalną poprawą warunków życia społecznego⁵⁰. W odniesieniu do drugiego filaru ważne jest podkreślenie roli czynników zewnętrznych

---

⁴³ D. Galula, *Counterinsurgency Warfare*, Westport 1964, s. 63-64 – według Galuli w wojnach partyzanckich (rebeliach) 80% aktywności realizowane jest w sferze politycznej, a zaledwie 20% rozstrzyga się w wymiarze militarnym.

⁴⁴ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 47-48.

⁴⁵ I.W. Zartman, *Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond*, [w:] *International Conflict Resolution After the Cold War* (eds P.C. Stern, D. Druckman), Washington 2000, s. 240; I.W. Zartman, *Negotiation and Conflict Management: Essays on Theory and Practice*, New York 2008, s. 232; I.W. Zartman, *Preventing Diplomacy: Setting the Stage*, [w:] *Preventive negotiation: avoiding conflict escalation*, (ed. I.W. Zartman), Lanham-Oxford 2001, s. 2-4; St. Chan, *Explaining War Termination: A Boolean Analysis of Causes*, „Journal of Peace Research”, vol. 40, no. 1, (2003), s. 51-52.

⁴⁶ J.R. Vreeland, *The Effect of Political Regime on Civil War. Unpacking Anocracy*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 52, no. 3 (June 2008), s. 403.

⁴⁷ D. Holiday, W. Stanley, *Building the Peace: Preliminary Lessons From El Salvador*, „Journal of International Affairs”, vol. 46, no. 2 (winter 1993), s. 178. Na temat stanowiska ONZ patrz: UN A/46/935; S/24006: *Fourth Report of the Director of the Human Rights Division*, United Nations (ONUSAL), 5 June 1992, s. 14-15.

⁴⁸ Szerzej: J. Reginia-Zacharski, „Diamentowa wojna” w Sierra Leone, [w:] *Współczesne konflikty...*, s. 212-218.

⁴⁹ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 48-49.

⁵⁰ I.W. Zartman, *The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments*, „The Global Review of Ethnopolitics”, vol. 1, no. 1 (September 2001), s. 10-13.

lub „metropolii” (przykład Irlandii Północnej i do pewnego stopnia Sierra Leone – dawnej kolonii brytyjskiej). Co do kooptacji, musi ona przebiegać równolegle w co najmniej dwóch płaszczyznach – politycznej i społecznej. Ta druga wydaje się być trudniejsza i bardziej czasochłonna, bowiem wymaga głębokich przewartościowań mentalnych w częściach społeczności rozdzielonych wrogością i rachunkiem krzywd. Jak pokazuje przykład Sierra Leone, o ile polityczna współpraca – mimo oczywistych trudności – jest do osiągnięcia w przewidywalnej perspektywie czasowej, to reintegracja społeczna jest procesem trudnym, długotrwałym i kosztownym⁵¹. Szczególnym przykładem reintegracji społecznej po kooptacji politycznej może być Rwanda po 1994 roku, gdzie „opcja zerowa” stała się w praktyce zasadą konstytucyjną⁵².

Jak podsumowuje Mockaitis: „optymalne rozwiązanie dla powstania zasadza się na ugruntowaniu przekonania, które pozwala obu stronom uwierzyć, że mogą wygrać. Warunki życia katolików w Irlandii Północnej znacznie się poprawiły, a instytucje rządowe, zwłaszcza organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, zaczęły funkcjonować bardziej sprawiedliwie (...). Podział władzy nadal pozostaje problematyczny, ale żadna ze stron nie dąży do wznowienia konfliktu zbrojnego. Opozycja zdołała w Salwadorze zintegrować się z funkcjonującą demokracją, nawet jeśli rządy dalekie są od osiągnięcia sprawiedliwego i efektywnego porządku gospodarczego. Sierra Leone rozwija się nadal powoli, ale system polityczny został zreformowany, tak by likwidować podziały etniczne, które przyczyniły się do wybuchu wojny domowej”⁵³.

Rebelie zdegenerowane a „wewnętrzne wojny o zasoby” (*internal resource wars*)

Kształt współczesnych stosunków międzynarodowych upoważnia do stwierdzenia, że najczęściej niestety obserwowany jest scenariusz trzeci, w którym rebelie podlegają procesom pogłębiającej się degeneracji i kryminalizacji⁵⁴. Dla wsparcia modelu kryminalizacji środowiska konfliktu można przywołać koncepcję „wojen o zasoby” (*resource wars*) Philippe’a Le Billona. Uzależnia on możliwość ewolucji charakteru konfliktu, bądź też wprost jego typ, od rodzaju zasobu, o który toczy się wojna, ewentualnie który stanowi główne źródło jego zasilania⁵⁵. Le Billon dzieli zasoby na „skoncentrowane” i „rozproszone”.

---

⁵¹ Ch. Solomon, J. Ginifer, *Disarmament, Demobilisation and Reintegration in Sierra Leone*, July 2008: http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/4024~v~Disarmament_Demobilisation_and_Reintegration_in_Sierra_Leone.pdf (dost. 26.10.2015).

⁵² J. Reginia-Zacharski, *Wojna i ludobójstwo w Rwandzie*, Warszawa 2012, s. 140 i dalsze.

⁵³ Th.R. Mockaitis, op. cit., s. 60-61.

⁵⁴ C. Jentsch, S.N. Kalyvas, L.I. Schubiger, *Militias in Civil Wars*, “Journal of Conflict Resolution”, vol. 59, no. 5 (August 2015), s. 775.

⁵⁵ Ph. Le Billon, *The Geography of “Resource Wars”*, [w:] *The Geography of War and Peace. From Death Camps to Diplomats* (ed. C. Flint), Oxford 2005, s. 224: „Beligeranci dążą do wykorzystania wszelkich

Ta ostatnia grupa zawiera bogactwa występujące na znacznym obszarze kraju ogarniętego konfliktem i zaliczyć do nich można m.in. produkty rolne (żywność), drewno, aluwialne kamienie szlachetne i minerały⁵⁶. Charakteryzują się one stosunkowo łatwą dostępnością, nie wymagają szczególnej infrastruktury niezbędnej do pozyskiwania czy transportu i dystrybucji. Inaczej rzecz ma się z zasobami „skoncentrowanymi”, takimi jak ropa naftowa (zarówno pozyskiwana na lądzie, jak i z dna morskiego), kopaliny podziemne, kamienie szlachetne i złoto, wymagającymi do eksploatacji złożonych prac inżynierskich, inwestycji i infrastruktury⁵⁷. Zależność pomiędzy rodzajem zasobu i jego lokalizacją w stosunku do centrum (na przykład stolicy) a charakterystyką konfliktu, jaka rysuje się przy takich założeniach, można opisać za pomocą tabeli 2.

Tabela 2. Zależność pomiędzy charakterystyką zasobu a typem konfliktu

Charakter zasobu	Skoncentrowany	Rozproszony
Położony blisko	PRZEWRÓT (transpozycja władzy)	REBELIA (np. chłopska)
Odległy	SECESJA	WOJNY DIADOCHÓW (rządy watażków)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ph. Le Billon, *The Geography of "Resource Wars"*, [w:] *The Geography of War and Peace. From Death Camps to Diplomats* (ed. C. Flint), Oxford 2005, s. 227-228

Zasoby wymagające siły, organizacji państwa i jego statusu zarówno na etapie eksploatacji (np. wydobywanie i przetwórstwo), jak i transakcji (np. handel międzynarodowy) sprzyjają wystąpieniu konfliktów, których celem jest przejęcie całkowitej kontroli nad państwem. Rozproszone zasoby są znacznie mniej „wymagające”, zarówno przy ich pozyskiwaniu, jak i sprzedaży. Stąd oparcie o nie „wojennej gospodarki” znajduje się w zasięgu mniejszych grup bojowych, które nie mogłyby się pokusić o przejęcie kontroli nad całym państwem, bądź poniosły w tych staraniach porażkę⁵⁸. Co warto podkreślić, możliwości takiego działania wzrastają w rejonach oddalonych od centrum (stolicy)

---

dostępnych środków do finansowania wojny bądź wyciągnięcia z niej korzyści. Stąd płynie wniosek, że szczególna charakterystyka i geografia zasobów może tworzyć kontekst mający istotny wpływ na konflikt. (...) Zasoby naturalne są szczególnie istotne w wojennej ekonomii, nie tylko dlatego, że często stanowią jedyny wartościowy zasób gospodarczy w biednych krajach, w których toczą się wojny, ale dlatego też, że ich lokalizacja – nierzadko w odległych regionach – czyni je mniej lub bardziej podatnymi na rabunek i zagarnięcie”.

⁵⁶ Patrz: B. Lacina, *From Side Show to Centre Stage: Civil Conflict after the Cold War*, „Security Dialogue”, vol. 35, no. 2, (2004), s. 196-197.

⁵⁷ Ph. Le Billon, *The Geography of "Resource Wars"*, s. 225-226.

⁵⁸ Dobrą ilustracją tego procesu jest działalność Charlesa Taylora w Liberii i Sierra Leone – szerzej: J. Reginia-Zacharski, „Diamentowa wojna” w Sierra Leone, [w:] R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, *Współczesne konflikty...*, s. 207-209.

oraz w sytuacjach, gdy władze centralne nie są (z powodu własnej słabości bądź np. uwarunkowań geograficznych) w stanie kontrolować pogranicza. W odniesieniu do możliwości czerpania zysków z handlu międzynarodowego trzeba zauważyć, że w wielu przypadkach jedynym dostępnym dla watażków⁵⁹ rynkiem pozostaje „czarny rynek”, czy to z uwagi na charakter zasobu (objęcie go embargiem międzynarodowym), czy jego trwałą nielegalną naturę (np. handel narkotykami, ludźmi, broń itd.), czy to brak międzynarodowej „autoryzacji” dla beligeranta.

Warto zatrzymać się nad powodami i motywacjami, jakie stoją za wybuchem wojny wewnętrznej. Jednym z częściej przywoływanych modeli, dających właściwe narzędzia dla badania tego fenomenu, jest model Colliera–Hoeffler, w którym zwrócono uwagę na trzy czynniki: preferencje, percepcję i możliwości⁶⁰. Hipotezą wyjściową stało się przekonanie, że wojny domowe stanowią następny i chroniczny etap rebelii⁶¹. Ta zaś rozwija się w zależności od trzech innych niż wcześniejsze elementów – przede wszystkim rozłożenia akcentów pomiędzy „chciwością” (*greed*) i „krzywdą” (*grievance*). Tę pierwszą należy rozumieć jako motywację obliczoną na przejście przez zorganizowaną grupę społeczną (lub sojusz takich grup) kontroli nad głównymi źródłami bogactwa w kraju. W tym sensie motywacja rebeliantów posiada wiele wspólnego z przestępczością zorganizowaną, jednak główną różnicą jest skala i ostateczny cel działań⁶². O ile zorganizowana przestępczość w swoim założeniu posiada charakter ograniczony, a działania grup toczony są obok głównych instytucji państwa⁶³, to rebelia motywowana „chciwością” zmierza do uczynienia własną domeną wpływu całej sfery życia gospodarczego państwa.

W rezultacie skala zagrożenia i poziom wymuszeń są nietypowo wysokie. (...) Właściciele stałych i nieruchomości aktywów, takich jak ziemia, lasy i kopalnie, z których czerpią dochód, mogą być wywłaszczani bez ograniczania, podczas gdy

---

⁵⁹ Tłumaczenie angielskiego terminu „warlords” jako „panowie wojny” nie jest najszcześniejsze – określenie „watażkowie” zdecydowanie lepiej oddaje charakter takiego przywództwa i działalności grup.

⁶⁰ P. Collier, A. Hoeffler, *Greed and Grievance in Civil War*, “World Bank Policy Research Working Paper 2353”, Washington 2001.

⁶¹ P. Collier, A. Hoeffler, *Greed and Grievance...*, s. 3; P. Collier, *Rebellion as a Quasi-Criminal Activity*, “Journal of Conflict Resolution”, vol. 44, no. 6 (2000), s. 841-843.

⁶² M. Kluczyński, *Czy organizacje terrorystyczne muszą pracować pieniądze, chcąc finansować swoją działalność?*, [w:] *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat* (red. K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz), Warszawa 2011, s. 81-82.

⁶³ M. Kopczewski, *Wpływ procesów globalizacyjnych na rozwój przestępczości zorganizowanej*, [w:] *Wojna o pokój. Współczesna rywalizacja, spory, konflikty i wojny* (red. M. Kubiak, M. Minkina), Warszawa-Siedlce 2011, s. 314-317; M. Kubiak, *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana a bezpieczeństwo państw i społeczeństw*, [w:] *Wojna o pokój. Współczesna rywalizacja...*, s. 321; M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007, s. 200. Autorzy dwóch ostatnich prac zwracają uwagę na pozapolityczny i pozaideologiczny charakter przestępczości zorganizowanej, co odróżnia ją od działalności o charakterze rebelii.

dochody z przedsiębiorstw bazujących na aktywach ruchomych podlegają radykalnej relokacji⁶⁴.

W modelu rebelii, której głównym motywatorem są „krzywdy”, jej celem jest raczej zadośćuczynienie im niż zmiana modelu własności (może lepiej zawłaszczenie) państwa. Stąd rebelianci występują pod szyldem nienastawionych na zysk bezpośredni jednostek i grup⁶⁵. W tej grupie zjawisk mieszczą się wystąpienia wynikające z wykluczenia z życia społecznego, realizowane w odniesieniu do kryteriów politycznych (ideologicznych), etnicznych, religijnych i innych. Rebelie odwołujące się do kontestacji wykluczenia stanowią rozwinięcie protestów społecznych bez przemocy (*non-violent*), które nie osiągnęły choćby częściowego powodzenia⁶⁶. Poczucie krzywdy powinno być postrzegane w kategoriach subiektywnych. Jako takie często bywa efektem niewłaściwej (nieadekwatnej) percepcji społecznej. Jednak jak zauważają P. Collier, A. Hoeffler i N. Sambanis – społeczeństwa, które wcześniej doświadczyły traumy wojny domowej, są zdecydowanie mniej skłonne akceptować przejście od wystąpień społecznych do rebelii i, w dalszej kolejności, do wojny domowej⁶⁷. Skłonność opisywana jest tu jako funkcja „możliwości” (*opportunity*) i „oceny szans na przeżycie” (*viability*). Ten pierwszy czynnik warunkowany jest dużą liczbą zmiennych, wśród których istotna jest subiektywna ocena różnic w potencjałach wyjściowych zdolności militarnych pomiędzy reżimem a „pretendentami”. Inną, nie mniej ważną zmienną jest perspektywa finansowania rebelii i wojny domowej. Oprócz uwarunkowań wewnętrznych niemałe znaczenie ma też oddziaływanie czynników zewnętrznych, takich jak „sponsoring” innych państw, działalność diaspor itd. P. Collier, A. Hoeffler i N. Sambanis uznają te zjawiska za istotny element procesu decyzyjnego, który prowadzi do rozpoczęcia rebelii (wojny domowej) lub jej zaniechania. Wiąże się to z ciekawą obserwacją i wnioskami, jakie można z niej wyciągnąć. Liczba rebelii, które przerodziły się w wojny domowe w latach 90. XX wieku, drastycznie spadła w porównaniu do okresu zimnej wojny (lata 1960-1990)⁶⁸

---

⁶⁴ P. Collier, A. Hoeffler, *Greed and Grievance...*, s. 5.

⁶⁵ Ibidem, s. 11-12.

⁶⁶ T. Kuran, *Private Truths, Public Lies: The Social Consequences of Preference Falsification*, Cambridge Mass. 1997, s. 21-22 i 331-334. Model Timura Kurana, nazwany przez niego „modelem podwójnych preferencji”, odwołuje się do dystynkcji pomiędzy dążeniami (preferencjami) jednostek (liderów) i grup społecznych oraz napięć z nich wynikających.

⁶⁷ P. Collier, A. Hoeffler, N. Sambanis, *The Collier-Hoeffler Model of Civil War Onset and the Case Study Project Research Design*, [w:] *Understanding Civil War. Evidence and Analysis* (eds. P. Collier, N. Sambanis), Washington DC 2005, s. 3.

⁶⁸ Wnioski oparto o badania ilościowe prowadzone przez J.D. Singera i M. Smalla, uwzględniające dane do 1992 roku, oraz rozwinięcie tej metody (również w oparciu o dane SIPRI) na lata następne – J.D. Singer, M. Small, *Correlates of War Project: International and Civil War Data, 1816-1992*, Ann Arbor 1994, s. 27-31. Patrz też: N. Sambanis, *What Is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an Operational Definition*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 48, no. 6 (December 2004), s. 821-833.

(relatywny stosunek wyniósł jak 1 : 7), co z pewnością można wiązać z ograniczaniem, a nawet likwidacją mecenatu potęg⁶⁹. Nie można tu nie zauważyć, że niektóre wojny wewnętrzne wybuchały w efekcie zaniechania wspierania reżimów (przede wszystkim w Somalii w 1991 roku⁷⁰), co wiązało się z końcem zimnowojennej rywalizacji.

Konkluzje

Fala rewolt, z których część przekształciła się w przewlekłe wojny domowe (Syria⁷¹), zwana afrykańską i arabską „wiosną”⁷², z początku drugiej dekady XXI stulecia, oraz tocząca się od początku 2014 roku na Ukrainie wojna upoważniają do stawiania pytań o inspirację zewnętrzną (o nową formę „mecenatu”?) i „granie” tymi konfliktami, by osiągnąć polityczny zysk podmiotów trzecich.

Zmiana kontekstu systemowego dała wynik silnie rzutujący na charakter współczesnej wojny. Jedną z cech właściwych konfliktom zbrojnym jest ich pogłębiająca się kryminalizacja. W sytuacji, w której właściwością środowiska międzynarodowego jest postępująca atomizacja systemowa (w stosunkowo uporządkowanej optyce nazywana wielobiegunowością lub multicytrycznością), niezbędne z punktu widzenia podmiotów prowadzących działania zbrojne stało się zagwarantowanie alternatywnych dla „tradycyjnych” źródeł zasilania (finansowania) wojny. Z uwagi na to, że zdecydowana większość konfliktów zbrojnych charakteryzuje się pewną (poza)systemowością (pozapaństwowością)⁷³, źródła finansowania w sposób naturalny coraz częściej znajdują się w obszarach wyłączonych spod kontroli państwa i legalnych instytucji⁷⁴, co prowadzi do drastycznej kryminalizacji wojny. Przyjęcie słuszności tej diagnozy pociąga za sobą daleko idące konsekwencje dla oceny czasu trwania wojen i możliwości ich trwałego zakończenia. Kryminalizacja stosunków społecznych i budowanie trwałych systemów „wojennej ekonomii”, opartej na przemocy i działaniach poza obszarem prawa międzynarodowego, sprawia, że wojny

---

⁶⁹ P. Collier, A. Hoeffler, N. Sambanis, *The Collier-Hoeffler Model of Civil War Onset...*, s. 16-17.

⁷⁰ Szerzej: J. Reginia-Zacharski, *Wojna domowa w Somalii*, [w:] *Współczesne konflikty zbrojne* (red. R. Łoś, J. Reginia-Zacharski), Warszawa 2010, s. 157-160; P. Woodward, *Horn of Africa: Politics and International Relations*, London-New York 2003, s. 189-194.

⁷¹ J. Sharp, *Armed Conflict in Syria: U.S. and International Response*, CRS Report for Congress – June 14, 2013: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33487.pdf> (dost. 17.06.2013).

⁷² N.J. Brown, *Islam and Politics in the New Egypt*, Carnegie Endowment for International Peace, Publications Department, Washington, D.C. 2013, http://carnegieendowment.org/files/islam_politics.pdf (dost. 15.06.2013).

⁷³ L. Themnér, P. Wallensteen, *Patterns of organized violence*, [w:] *SIPRI Yearbook 2012, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2012, s. 66 i dalsze.

⁷⁴ M. Kluczyński, *Czy organizacje terrorystyczne muszą pracować pieniądze...*, s. 84-85; N. Melvin, R. de Koning, *Resources and armed conflict*, [w:] *SIPRI Yearbook 2011, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2011, s. 43-48.

niejednokrotnie stają się dochodowymi przedsięwzięciami „administrowanymi” przez grupy zainteresowane utrzymaniem koniunktury wojennej⁷⁵.

W wielu rejonach ogarniętych konfliktem zaangażowanie się w wojnę staje się jedynym racjonalnym wyborem dla jednostek. Tylko bycie elementem społeczności prowadzącej wojnę gwarantuje dostęp do dóbr umożliwiających przeżycie. Wojna staje się jedyną znaną rzeczywistością, a znalezienie się po jednej lub drugiej stronie jedynym sposobem samoidentyfikacji i znalezienia się w grupie. W taki sposób wojna przestaje być patologią, a konflikt zbrojny staje się głównym tworzywem konstrukcji społecznej. Już ta przesłanka w znacznym stopniu wyjaśnia zjawisko przewlekłości, czy nawet chroniczności współczesnych konfliktów zbrojnych⁷⁶. Analiza liczby wojen, które wybuchają jako zupełnie nowe w środowisku międzynarodowym zjawiska, przekonuje, że stanowią one dosyć szeroki – lecz jednak margines⁷⁷. Dominującym pod względem ilościowym modelem konfliktu jest wojna ciągnąca się latami z różną intensywnością⁷⁸. W obserwowanych konfliktach uderzają okresowe zmiany konfiguracji układu walczących stron. Część uczestników znika z teatru działań, na ich miejsce pojawiają się nowi, strony utrzymujące swoją obecność w konflikcie niejednokrotnie przechodzą głębokie metamorfozy organizacyjne, ideologiczne, społeczne itd. Z jednej strony można postawić tezę, że to co uznawane jest za „jedną wojnę”, w istocie stanowi pewien konglomerat autonomicznych zjawisk, analizowanych w układach binarnych (sparowanych). Przychylamy się raczej do opinii, że z uwagi na dostrzegalną ciągłość i ewidentne powiązania pomiędzy – mimo wszystko – etapami lub fazami tego samego konfliktu, można podjąć próbę ujęcia ich w modelu przechodzenia od wojen transpozycyjnych (rozumianych jako starcia, których celem jest zmiana władztwa nad obszarem lub zmiana/przejęcie całego systemu władzy), przez wojny skryminalizowane (*gang wars*), do etapu „wojny wszystkich ze wszystkimi”.

W takiej „wojnie” osiągnięcie trwałego pokoju wydaje się niezmiernie trudne. Wypracowanie modelu porozumienia politycznego akceptowalnego dla wszystkich (kilkunastu bądź kilkudziesięciu) uczestników konfliktu jawi się jako przedsięwzięcie karkołomne. Tym bardziej że zaproponowanie satysfakcjonujących alternatywnych źródeł dochodu – jak pokazują przykłady współczesnych konfliktów zbrojnych – nie wydaje się możliwe. Na drugim biegunie pozostają działania antypartyzanckie w postaci akcji militarnych i odcinania bojowników od zaopatrzenia. Kilkudziesięcioletnie

---

⁷⁵ K. Marten, *Warlords: Strong-arm Brokers in Weak States*, Ithaca 2012, s. 8-12; S. Lezhnev, *Crafting Peace: Strategies to Deal with Warlords in Collapsing States*, Lanham-Plymouth 2006, s. 9 i 75-76.

⁷⁶ K.J. Holsti, *State, War and...*, s. 20-21.

⁷⁷ L. Themnér, P. Wallensteen, *Patterns of organized violence*, [w:] *SIPRI Yearbook 2011, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2011, s. 62-63.

⁷⁸ K.J. Holsti, *State, War and...*, s. 124.

doświadczenia również przekonują, że są to przedsięwzięcia niezmiernie kosztowne, których skuteczność bywa bardzo wątpliwa⁷⁹.

BIBLIOGRAFIA:

1. BARBER B.R., *Dżihad kontra McŚwiat*, Warszawa 2001.
2. BETTS R.F., *Decolonization*, London-New York 2005.
3. BROOKER P., *Modern Stateless Warfare*, London 2010.
4. BROWN N.J., *Islam and Politics in the New Egypt*, Carnegie Endowment for International Peace, Publications Department, Washington D.C. 2013, http://carnegieendowment.org/files/islam_politics.pdf.
5. BUENO DE MESQUITA B., SIVERSON R.M., *War and the Survival of Political Leaders: A Comparative Study of Regime Types and Political Accountability*, „American Political Science Review”, vol. 89, no. 4 (September 1995).
6. BUHAUG H., *Relative Capability and Rebel Objective in Civil War*, „Journal of Peace Research”, vol. 43, no. 6 (November 2006).
7. BYMAN D., CHALK P., HOFFMAN B., ROSENAU W., BRANNAN D., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, Pittsburgh 2001, s. 914.
8. BYMAN D., *Understanding Proto-Insurgencies*, Santa Monica 2007.
9. CENTENO M., *Limited War and Limited States*, [w:] *Irregular Armed Forces and their Role in Politics and State Formation* (eds D.E. Davis, A.W. Pereira), New York 2003.
10. CHAN ST., *Explaining War Termination: A Boolean Analysis of Causes*, „Journal of Peace Research”, vol. 40, no. 1 (2003).
11. COLLIER P., HOEFFLER A., *Greed and Grievance in Civil War*, „World Bank Policy Research Working Paper 2353”, Washington 2001.
12. COLLIER P., HOEFFLER A., SAMBANIS N., *The Collier-Hoeffler Model of Civil War Onset and the Case Study Project Research Design*, [w:] *Understanding Civil War. Evidence and Analysis* (eds P. Collier, N. Sambanis), Washington DC 2005.
13. COLLIER P., *Rebellion as a Quasi-Criminal Activity*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 44, no. 6 (December 2000).
14. COPLEN L.E.W., *Strategic Bridge Towards Community Building: The Military's Role*, [w:] *Short of General War: Perspectives on the Use of Military Power in the 21st Century* (ed. H.R. Yarger), Carlisle 2010.
15. CORN T., *Peaceful Rise through Unrestricted Warfare: Grand Strategy with Chinese Characteristics*, „Small Wars Journal” (smallwarsjournal.com), 2010.
16. CRONIN P.M., *Irregular Warfare: New Challenges for Civil-Military Relations*, „Strategic Forum”, no. 234 (October 2008).
17. CULPEPPER M.E., *Transitioning from War to Enduring Peace*, [w:] *Short of General War: Perspectives on the Use of Military Power in the 21st Century* (ed. H.R. Yarger), Carlisle 2010.

---

⁷⁹ *Trends in Outside Support for Insurgent Movements* (eds. D. Byman, P. Chalk, B. Hoffman, W. Rosenau, D. Brannan), Pittsburgh 2001.

18. DEROUEN JR K.R., BERCOVITCH J., *Enduring internal rivalries: A new framework for the study of civil war*, „Journal of Peace Research”, vol. 45, no. 1 (2008).
19. DIXON P., *The British Approach to Counterinsurgency: ‘Hearts and Minds’ from Malaya to Afghanistan?*, [w:] *The British Approach to Counterinsurgency, From Malaya and Northern Ireland to Iraq and Afghanistan* (ed. P. Dixon), London 2012.
20. ELBADAWI I., SAMBANIS N., *How Much War Will we see?: Explaining the Prevalence of Civil War*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 46, no. 3 (June 2002).
21. EVANS M., *Algeria: France’s Undeclared War*, Oxford 2012.
22. GALULA D., *Counter-Insurgency Warfare: Theory and Practice*, New York 1964.
23. GAWRYCKI M.F., *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania konfliktu zbrojnego w Kolumbii*, Warszawa 2005.
24. GROSSMAN H.I., *Kleptocracy and revolutions*, “Oxford Economic Papers”, vol. 51 (1999).
25. *Guide to the Analysis of Insurgency* (CIA – C05332177).
26. HACK K., *Using and Abusing the Past: The Malayan Emergency as Counterinsurgency Paradigm*, [w:] *The British Approach to Counterinsurgency, From Malaya and Northern Ireland to Iraq and Afghanistan* (ed. P. Dixon), London 2012.
27. HAMILTON D.W., *The Art of Insurgency: American Military Policy and the Failure of Strategy in Southeast Asia*, Westport 1998.
28. HARBORN L., MELENDER E., WALLENSTEEN P., *Dyadic dimensions of armed conflict 1946–2007*, [w:] *States in Armed Conflict 2007*, eds L. Harborn, R. Sundberg, Uppsala 2007.
29. HOFFMAN B., *Insurgency and Counterinsurgency in Iraq*, „Studies in Conflict & Terrorism”, vol. 29, no. 2 (June 2006).
30. HOLIDAY D., STANLEY W., *Building the Peace: Preliminary Lessons From El Salvador*, “Journal of International Affairs”, vol. 46, no. 2 (Winter 1993).
31. HOLSTI K.J., *The State, War, and the State of War*, Cambridge 2004.
32. HUBER T., *Compound Wars: The Fatal Knot*, Fort Leavenworth 1996.
33. JENTZSCH C., KALYVAS S.N., SCHUBIGER L.I., *Militias in Civil Wars*, „Journal of Conflict Resolution” vol. 59, no. 5 (August 2015).
34. JOES A., *Urban Guerrilla Warfare*, Lexington 2007.
35. KALYVAS ST.N., “New” and “old” civil wars. A Valid Distinction?, „World Politics”, no. 54 (October 2001).
36. KALYVAS ST.N., *The Logic of Violence in Civil War*, New York 2009.
37. KILLCULEN D.J., *Countering Global Insurgency*, „Journal of Strategic Studies”, vol. 28, no. 4 (August 2005).
38. KLUCZYŃSKI M., *Czy organizacje terrorystyczne muszą pracować pieniądze, chcąc finansować swoją działalność?*, [w:] *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat* (red. K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz), Warszawa 2011.
39. KOPCZEWSKI M., *Wpływ procesów globalizacyjnych na rozwój przestępczości zorganizowanej*, [w:] *Wojna o pokój. Współczesna rywalizacja, spory, konflikty i wojny* (red. M. Kubiak, M. Minkina), Warszawa-Siedlce 2011.

40. KOZIEJ ST., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006.
41. KUBIAK M., *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana a bezpieczeństwo państw i społeczeństw*, [w:] *Wojna o pokój. Współczesna rywalizacja, spory, konflikty i wojny* (red. M. Kubiak, M. Minkina), Warszawa–Siedlce 2011.
42. KURAN T., *Private Truths, Public Lies: The Social Consequences of Preference Falsification*, Cambridge Mass. 1997.
43. LACINA B., *From Side Show to Centre Stage: Civil Conflict after the Cold War*, „Security Dialogue”, vol. 35, no. 2 (2004).
44. LE BILLON PH., *The Geography od “Resource Wars”*, [w:] *The Geography of War and Peace. From Death Camps to Diplomats* (ed. C. Flint), Oxford 2005.
45. LEZHNEV S., *Crafting Peace: Strategies to Deal with Warlords in Collapsing States*, Lanham–Plymouth 2006.
46. LIANG Q., XIANGSUI W., *Unrestricted Warfare*, Beijing 1999.
47. LIEBERFELD D., *Theories of conflict and the Iraq war*, „International Journal of Peace Studies”, vol. 10, no. 2 (autumn/winter 2005).
48. MADEJ M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007.
49. MANAGE N., *Counterinsurgency Principles for Contemporary Internal Conflict*, Monterey, CA 2012.
50. MARTEN K., *Warlords: Strong-arm Brokers in Weak States*, Ithaca 2012.
51. MELVIN N., DE KONING R., *Resources and armed conflict*, [w:] *SIPRI Yearbook 2011, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2011.
52. MEROM G., *How Democracies Lose Small Wars: State, Society, and the Failures of France in Algeria, Israel in Lebanon, and the United States in Vietnam*, Cambridge 2003.
53. MOCKAITIS TH.R., *Resolving Insurgencies*, Carlisle 2011.
54. OPPENHEIM B., STEELE A., VARGAS J.F., WEINTRAUB M., *True Believers, Deserters, and Traitors: Who Leaves Insurgent Groups and Why*, „Journal of Conflict Resolution” vol. 59, no. 5 (August 2015).
55. PEJGINOVIC L., *War in International Society*, New York 2013.
56. PEREIRA A.W., *Armed Forces, Coercive Monopolies, and Changing Patterns of State Formation and Violence*, [w:] *Irregular Armed Forces and their Role in Politics and State Formation*, eds D.E. Davis, A.W. Pereira, New York 2003.
57. RĄCZKIEWICZ M., *Grecja w polityce Stanów Zjednoczonych 1944-1963*, Toruń 2011.
58. RALPH J., *War as an institution of international hierarchy: Carl Schmitt’s theory of the partisan and contemporary American practice*, „Millenium. Journal of International Studies”, vol. XX, no. 10 (2010).
59. RASMUSSEN M.V., *The Risk Society at War: Terror, Technology and Strategy in the Twenty First Century*, Cambridge 2006.
60. REGINIA-ZACHARSKI J., *„Diamentowa wojna” w Sierra Leone*, [w:] *Współczesne konflikty zbrojne* (red. R. Łoś, J. Regina-Zacharski), Warszawa 2010.

61. REGINIA-ZACHARSKI J., *Kolumbia – sześćdziesiąt lat wojny domowej*, [w:] *Współczesne konflikty zbrojne* (red. R. Łoś, J. Reginia-Zacharski), Warszawa 2010.
62. REGINIA-ZACHARSKI J., *Wojna domowa w Somalii*, [w:] *Współczesne konflikty zbrojne* (red. R. Łoś, J. Reginia-Zacharski), Warszawa 2010.
63. REGINIA-ZACHARSKI J., *Wojna i ludobójstwo w Rwandzie*, Warszawa 2012.
64. REGINIA-ZACHARSKI J., *Wojna w świecie współczesnym*, Łódź 2014.
65. RID TH., KEANEY TH.A., *Understanding Counterinsurgency: Doctrine, Operations, and Challenges*, New York 2010.
66. RIGDEN I.A., *The British Approach to Counterinsurgency: Myths, Realities and Strategic Challenges*, [w:] *Short of General War: Perspectives on the Use of Military Power in the 21st Century* (ed. H.R. Yarger), Carlisle 2010.
67. ROSENAU W., *Subversion and Insurgency*, Santa Monica, 2007.
68. RUSSELL J.A., *Strategic Implications of the Iraq Insurgency*, "Middle East Review of International Affairs", vol. 8, no. 2 (June 2004).
69. SAMBANIS N., *What Is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an Operational Definition*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 48, no. 6 (December 2004).
70. SCHMITT C., *The Theory of the Partisan: A Commentary/Remark on the Concept of the Political*, Ann Arbor 2004.
71. SCOTT A.M. et alia (CLARK D.P., EHRNMAN R.B., SALMON JR. J.W., SHILL H.B., TRAPNELL F.W.), *Insurgency*, Chapel Hill 1970.
72. SHARP J.M., *Armed Conflict in Syria: U.S. and International Response*, CRS Report for Congress – June 14, 2013: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33487.pdf>.
73. SINGER J.D., SMALL M., *Correlates of War Project: International and Civil War Data, 1816-1992*, Ann Arbor 1994.
74. SLANTCHEV B.L., *The Power to Hurt: Costly Conflict with Completely Informed States*, "American Political Science Review", vol. 97, no. 1 (2003).
75. SOLOMON CH., GINIFER J., *Disarmament, Demobilisation and Reintegration in Sierra Leone*, July 2008: http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/4024~v~ Disarmament_Demobilisation_and_Reintegration_in_Sierra_Leone.pdf.
76. SULLIVAN G.R., WEST JR. T.D., *Decisive Victory: America's Power Projection Army: A White Paper*, Washington, D.C. 1994.
77. THEMNER L., WALLENSTEEN P., *Patterns of organized violence*, [w:] *SIPRI Yearbook 2011, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2011.
78. THEMNER L., WALLENSTEEN P., *Patterns of organized violence*, [w:] *SIPRI Yearbook 2012, Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 2012.
79. *Trends in Outside Support for Insurgent Movements* (eds. D. Byman, P. Chalk, B. Hoffman, W. Rosenau, D. Brannan), Pittsburgh 2001.
80. UN A/46/935; S/24006: *Fourth Report of the Director of the Human Rights Division, United Nations (ONUSAL)*, 5 June 1992.

81. VICKERS M.C., *Revolution Deferred: Kosovo and the Transformation of War*, [w:] *War Over Kosovo: Politics and Strategy in a Global Age* (eds A.J. Bacevich, E.A. Cohen), New York 2001.
82. VREELAND J.R., *The Effect of Political Regime on Civil War. Unpacking Anocracy*, „Journal of Conflict Resolution”, vol. 52, no. 3 (June 2008).
83. WOODWARD P., *Horn of Africa: Politics and International Relations*, London-New York 2003.
84. ZARTMAN I.W., *Negotiation and Conflict Management: Essays on Theory and Practice*, New York 2008.
85. ZARTMAN I.W., *Preventing Diplomacy: Setting the Stage*, [w:] *Preventive negotiation: avoiding conflict escalation* (ed. I.W. Zartman), Lanham-Oxford 2001.
86. ZARTMAN I.W., *Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond*, [w:] *International Conflict Resolution After the Cold War* (eds P.C. Stern, D. Druckman), Washington 2000.
87. ZARTMAN I.W., *The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments*, „The Global Review of Ethnopolitics”, vol. 1, no. 1 (September 2001).

INSURGENT WAR (REBELLION) IN THE MODERN WORLD – THEORETICAL ASPECTS

Abstract: Since the beginning of the, so called, „Arabian Spring”, that took place in countries of the North Africa and the Middle East, one can observe a rise in numbers of the “rebellion wars”. In addition a type of war observed in the Ukrainian conflict since 2014 has many characteristics resembling some categories of the „rebellion”. Furthermore, its dynamics and potential for escalation and spreading (for example, because of the large emigration waves) is growing. Hence, the need for theoretical overview and analysis of armed rebellions phenomenon becomes actual. In unison with the above, the aim of the article is a critical overview of scientific data available on past rebellions and, based on the contemporary conflicts, an analysis of the current state of knowledge in a subject matter.

Keywords: rebellion, war, uprising, partisans, *guerilla*, military conflict.